

EKOLOŠKE PORUKE KUR'ANA

(Uvodna razmatranja)

Dr. Enes KARIĆ

Stranice Kur'ana u izobilju nude raznolike poruke i daju inspiracije o prirodnoj i životnoj sredini. U tom pogledu su najuočljivije one cjeline i stranice Kur'ana koje govore o Božijoj moći stvaranja, o stvorenjima i njihovim zapanjujuće mnogolikim fenomenima i oblicima.

Preliminarna ekološka razmatranja u vezi s Kur'anom potrebno je izvoditi prije svega iz onih kur'anskih cjelina u kojima se govori o stvaranju. Samu temu stvaranja u Kur'anu potrebno je povezivati sa dvije vrste Božije objave:

- A) Objava Nestvorenog i
- B) Objava stvorenog.

Objava Nestvorenog je objava vječnog Božijeg Govora (*kalamullah* – كَلَامُ اللَّهِ), npr. *Kur'ana*, *Tevrata*, *Indžila*. Objava stvorenog je, u najširem smislu kazano, neobuhvatno i nesagledivo Božije stvaranje. U P r i r o d i se očituje stvaranje svjetova svemira, te potom minerala, biljaka (*flore*), životinja (*faune*), čovjeka...

Vanjsku Prirodu vidljivu ljudskim perceptivnim i receptivnim moćima, Kur'an naziva općenitom sintagmom: Nebesa i Zemlja (*as-samâwât wa l-ard* – السَّمَوَاتُ وَ الْأَرْضُ). Nutarnju Prirodu, njene nutarnje zakonitosti, ili to po čemu jeste kakvoća stvari i stvorenja, Kur'an imenuje riječima *fiṭrah* (فِطْرَةٌ) ili *sunnah* (سُنَّةٌ). Priroda je sa svojim svjetovima u Kur'anu raskošno pokazana. Svojim porijeklom i postojanjem Priroda je Božije stvaranje! K tome, Priroda je neizbrojivo znakovlje Božijeg postojanja. Bog se i Prirodom očituje, stoga je Priroda po sebi Božije objavljivanje i očitovanje.

1. Priroda nije Bog, ona je Božije stvaranje

Priroda je u Kur'anu opisana lijepom, raskošnom. U podtekstu kur'anskih kazivanja o Prirodi je poziv čovjeku da ga ljepota Prirode, npr. ljepota nebeskih tijela, nipošto ne navede na grijeh *širka* ili obožavanje nekoga ili nečega osim Boga! Sura *Fuṣṣilat* (XLI, 37) poziva čovječanstvo:

لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ
وَأَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ ...

*Ne padajte ničice ni Suncu ni Mjesecu,
ničice padajte samo Bogu,
koji ih je stvorio...*

Stoga u Kur'anu nema poistovjećenja Boga sa njegovim stvorenjima, pa ni sa Prirodom, makoliko ona bila veličanstvena. Prirodni fenomeni su znakovi Božiji, Božanska poruka čovječanstvu.

Kao što kontinuirana ljeskanja na obalu pristiglih valova sa daleke pučine posvjedočuju neobuhvatni okean, koji izmiče opažanju, tako i kazivanja u Kur'anu o Prirodi i njenim fenomenima svjedoče o Beskrajnom i Neobuhvatnom Bogu. On se objavljuje Bliskim i Očitujućim kroz stvaranje. Na mnogim mjestima u Kur'anu govori se o Bogu pozivom da se zaumi jedna zadivljujuće snažna predodžba kako nam se Bog iz Svoga Nespoznajnog ON (HUWA - هُوَ) približava (tj. objavljuje) kroz očitovanje Svojih Imena. U tom pogledu je sura *al-Ḥašr* (LIX, 22 - 24) važan primjer, jer na dojmljiv način govori o tome da mnoštvenost Prirode svoje porijeklo ima zahvaliti Mnoštvenosti Božijih Lijepih Imena!

U suri *al-Ḥašr/Progonstvo* (LIX) u stavcima 22 - 24) riječ je prvo o Njemu (*On - Huwa*). U s e d a m arapskih riječi kaže se sljedeće:

١ - (هُوَ); ٢ - (اللَّهُ); ٣ - (الَّذِي); ٤ - (لَا); ٥ - (إِلَهَ);
٦ - (إِلَّا); ٧ - (هُوَ),

što znači: *On je Allah! Osim njega drugog božanstva nema! (هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ)*. Tu je istaknuta transcendentalnost Božija, *nadilaznost Božija!* Bog nadilazi sve, Njega ništa ne obuhvata! On obuhvata sve, On je *al-muḥîṭ* (الْمُحِيطُ) ili Sveobuhvatni!

Ajeti koji potom slijede nude ne samo oku, već i umu, hod putanje Božanskog objaviteljskog čina ili stvaranja Prirode: *Huwa* (هُوَ) - *Allah* (اللَّهُ) - *al-Asma'u l-Husna* (الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى) ili: On - Allah/Bog - Njegova Lijepa Imena ili Njegovi Božanski Atributi!

Ukratko, nespoznajno *On* ili *Huwa* biva imenovano veličanstvenim imenom Allah, a potom slijedi označavanje/imenovanje Allaha kroz Njegove Atribute ili Lijepa Imena (*al-*

Asma'u l-husna -): Znalac Nevidljivog svijeta (وَالشَّهَادَةِ), Znalac Vidljivog svijeta (عَالِمُ الْغَيْبِ), Svemilosni (الرَّحِيمُ), Samilosni (الرَّحِيمُنَ), Vladar (الْمَلِكُ), Sveti (الْقُدُّوسُ), Podaritelj mira (السَّلَامُ), Darovatelj sigurnosti (الْمُؤْمِنُ), Koji nad svime bdiye (الْمُهَيِّوُنُ), Silni (الْعَزِيزُ), Uzvišeni (الْمُجَبَّارُ), Gordi (الْمُتَكَبِّرُ), Stvoritelj (الْمَخْلِقُ), Iz ničega Izvoditelj (الْمَبْرَأُ), Oblika Darovatelj (الْمُصَوِّرُ)...

Raznovrsnost Božijih ili Božanskih imena vidljiva je u Prirodi, impregnirana je u Prirodu u neprestanoj pozornici Božanskog stvaranja. Priroda je u Kur'anu pozornica *mnoštvenosti*. Priroda je pulsirajuća, živa slika očitovanja *mnoštvenosti* Božanskih Lijepih Imena. Duhovni komentari Kur'ana poistovjećuju očitovanje Božanskih Imena (*tağalliyat - تَجَلِّيَات*) i Božansko stvaranje (*ḥalqu 'llâh - خَلْقُ اللَّهِ*).

Priroda je istovremeno i Božije očitovanje i Božije stvaranje. Stoga Priroda kontinuirano slavi Boga sa svim što ona jeste na nebesima i na Zemlji. (يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ).

2. Priroda u Kur'anu na ravni četiri počela/ praelementa

Za ekološka razmatranja važno je da Kur'an u različitim povodima i kontekstima spominje ČETIRI PRAELEMENTA, pod ovim prasemitskim nazivima:

1. ZEMLJA (*Arḍ*) - أَرْضٌ - (spominje se 451 put)
2. VODA (*Mâ'*) - مَاءٌ - (59 puta)
3. VATRA (*Nâr*) - نَارٌ - (126 puta)
4. ZRAK (*Rîḥ*) - رِيحٌ - (28 puta)

U Kur'anu se stvaranje raznolikih svjetova Prirode predočava prije svega na ravni pokazivanja znakova Božijeg postojanja (*âyât - آيَات*). U suri *al-Baqara* (II, 164.), slijedom od općeg ka posebnom, veli se u s e d a m logičkih cjelina sljedeće:

*Doista, u stvaranju nebesa i Zemlje,
i u mijeni noći i dana,
i u lađi koja morem plovi,
natovarena onim što ljudima koristi,
i u tome što Allah s neba kišu spušta
i njome zemlju oživljava nakon njena mrtvila
i u tome što je rasijao po Zemlji životinje,*

svakojake, i u naizmjeničnom kretanju vjetrova i oblaka koji predano jezde između neba i Zemlje – znaci su ljudima koji razmišljaju!

Akcenti ovog ulomka vidljivi su u sljedećem uzorku kontrastiranja originala i prijevoda:

1. Nebesa i Zemlja	لَنْ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
2. Noć i Dan	وَإِخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
3. Lađa i More	وَالْفُلُكِ الَّتِي تُجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ
4. Voda i Tlo	وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
5. Životinje	وَبَتَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ
6. Puhanje vjetrova	وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ
7. Oblaci u kretanju	وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ - لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.

Upravo se ovaj motiv praelemenata koji se nahode u Prirodi u Kur'anu često spominje. Komentari Kur'ana (npr. ar-Râzîjev) ističu da Praelementi (*Zemlja, Voda, Vatra, Zrak*) kroz Božansko stvaranje dolaze do svojih likova i spojeva, sve to u biljnom/vegetativnom, životinjskom/animalnom i ljudskom svijetu. Život i kretanje Prirode se odvija, po *njenoj iskonskoj naravi*, u međusobnoj preobrazbi četiri Praelementa. Cijela Priroda obuhvata četiri Praelementa, izvan nje ti praelementi ne postoje. K tome, o Prirodi se u Kur'anu govori kao o kontinuiranom kretanju tih praelemenata prestabiliranih u nebeska tijela i sfere, u mineralni, biljni i životinjski svijet. U suri *Yâ Sîn* se veli: - *I sve u svemiru plovi!*

Već dati stavak (II, 164.) sadrži i *hronologiju stvaranja*. Od svijeta Prirode prvo su stvoreni Nebesa i Zemlja, ono što je najopćenitije. Potom je poteklo *vektorsko vrijeme*, izmjenom dana i noći. Ukazuje se i na *meteorološko vrijeme (kretanje oblaka, puhanje vjetrova, padanje kiše)*. Itd. Naznačava se jedna tijesna ekološka saradnja među velikim dijelovima svijeta.

Komentatori Kur'ana (*Faḥruddîn ar-Râzî* ili prije njega enciklopedisti *Iḥwânu ṣ-ṣafâ*) gledali su na četiri Praelementa kao na tvarnu/

materijalnu praosnovicu svijeta. Božanskim stvaranjem se iz četiri Praelementa pomalaju svi svjetovi do samog čovjeka.

Kad govore o svijetu *P r i r o d e* komentatori Kur'ana tvrde da je u Prirodi posrijedi sljedeće (ekološko) stupnjevanje:

- A) Svjetovi minerala (*al-ğamâdât – الْجَمَادَاتُ*),
- B) Svjetovi biljaka (*an-nabât - النَّبَاتُ*),
- C) Svjetovi životinja (*al-ḥaywânât – الْحَيَوَانَاتُ*),
- D) Svjetovi čovjeka (*al-insân – الْإِنْسَانُ*).

Ekologija ovih komentatora Kur'ana obuhvata potom mnoštvo duhovnih civilizacija, anđela/meleka (*al-malâikê – الْمَلَائِكَةُ*), džina (*al-ğân – الْجَانُّ*), sotona/šejtana (*al-ššayṭân – الشَّيْطَانُ*), itd. Čovjek stoji na razmeđu između materijalnog/tvarnog svijeta i duhovnih svjetova i duhovnih civilizacija. Čovjek je i tvaran i duhovan! Stoga je njegova odgovornost za ekološku ravnotežu najveća.

Komentatori zaključuju da se kur'anskim cjelinama o četiri Praelementa određenije ukazuje na svijetove minerala. U komentarima Kur'ana *Iḥwânu ṣ-ṣafâ* veli se *da su minerali majke biljaka (al-ğamâdâtu ummahâtu n-nabât – الْجَمَادَاتُ أُمَّهَاتُ النَّبَاتِ)*, jer biljke iz njih rastu i njima se hrane, kao što u životinjskom svijetu mladunčad sisara doje svoje majke.

3. Rastinje/biljke u Kur'anu

Priroda koja se očituje u rastinju i biljkama u Kur'anu je pokazana u živim slikama. Glagoli triliteri kao npr. *رَزَعٌ (nicati/rasti)* i *حَرَبٌ (sijati)*, kao i *نَبَتٌ (rasti /biljke/)*, u Kur'anu se ponavljaju u značenjima koja ukazuju na biljne svjetove, na rastinje i žitarice. Saradnja čovjeka, zemlje/tla i biljnog svijeta spominje se u nekoliko navrata. Ljudski udio – radnja *oranja* – ponavlja se u *Bizantinci*, XXX:9: *أَنَارُوا الْأَرْضَ (...zemlju su orali...)*, a spominje se i radnja *sijanja*: *أَفْرَأَيْتُمْ مَا كَحَّرْتُونَ (Vidite li vi ono što sijete? - Događaj, 63)*. K tome, glagol *رَزَعٌ* njedri i ideju Božije svemoći koja uzrokuje da n i č e rastinje, da niču žitarice i sve raznovrsne biljke općenito.

Na primjer: *ءَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ - Da li vi (ljudi) dajete da ono niče, ili činimo Mi da niče? (Događaj, LVI:64)*. Također, Kur'an

traži čovjekovu odgovornost i pažnju prema usjevima (حَرْتٌ) i životinjskom priplodu (نَسْلٌ). Skreće se pozornost na ljude silnike koji, čim se dočepaju vlasti, postupaju rušilački prema biljkama i životinjama. Npr. – يَهْلِكُ الْحَرْتُ وَالنَّسْلَ – ...nište usjeve i urod/priplod..., Sura *al-Baqara*, II:205.

Raznovrsnost flore o kojoj se govori u Kur'anu samo je jedan od izraza Božanske stvaralačke moći i njenog očitovanja

Lijepim Imenima u biljnom svijetu. Kur'an govori o vrstama biljaka, npr. o žitaricama i sjemenju (*ḥabb* - حَبٌّ), npr. pšenici (*fūm* - فَوْمٌ), klasju žitarica (*sanâbil* - سَنَابِلٌ), o voću (*fâkihah* - فَاكِهَةٌ), stočnoj hrani (*abb* - أَبٌّ), o različitim plodovima (*tamar* - تَمْرٌ), o povrću (*baql* - بَقْلٌ), npr. krastavicama (*qittâ'* - قِثَاءٌ), leći ('*adas* - عَدَسٌ), luk crveni (*baṣal* - بَصَلٌ), itd.

Kur'an govori i o ovim biljkama: نَخْلٌ – palma, hurma, اَعْنَابٌ - grožđe, سِدْرٌ - lotos, طَلْحٌ – akacija (ali i od banana nanizani grozdovi!), – smokva, رَمَّانٌ - šipak, زَيْتُونٌ - maslina, اَثَلٌ - tamariska, بَقْطِينٌ – tikva...

U Kur'anu se istim korijenskim oblikom riječi (*falaq* - فَالِقٌ) povezuje svitanje zore i raspuknuće sjemenke ili košpice. U suri *Svitanje* (CXIII, 1.) veli se da je Bog gospodar svitanja zore (رَبُّ الْفَلَقِ), dok se u suri *Stoka* (VI, 95.) kaže da Bog čini da klija zrno i košpica (فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى - فَالِقُ الْاِصْبَاحِ - فَالِقُ الْاِصْبَاحِ). Time se, pored ostalog, ukazuje na povezanost flore i godišnjih doba, odnosno na ekološku saradnju i povezanost flore i blagodatne sunčeve svjetlosti.

Zanimljiva je i kur'anska sintagma *oplodni vjetrovi* (الرِّيَّاحَ لَوَافِحَ) navedena samo jednom, u suri *al-Hiğr* (XV, 22), a koja ukazuje na (ne samo ekološku) saradnju biljaka i zraka (vjetrova). Dobar postotak ukupne flore oplođuje se posredstvom puhanja vjetrova.

Na nekoliko mjesta se u Kur'anu insistira na ljepoti biljaka. Sura *Qâf* (L,7) spominje *svakovrsno bilje prelijepo* (وَمِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ). Od velikog ekološkog značenja je i Kur'ansko povezivanje kiše sa prelijepim biljkama i rastinjem. Sura *al-Ḥağğ* (XXII, 5.) donosi u tom pogledu karakteristično mjesto:

وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ
وَآنتَبَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ...

I vidiš zemlju zamrlu, pa kad Mi na nju spustimo kišu, ona zatreperi, obraste i obnikne svakovrsnim biljem (pre)divnim!

Kur'anska ideja ljepote na Oba Svijeta često se povezuje sa prirodnim zelenilom i baščama (*rawdât* - رَوْضَاتٌ), vrtovima (*ğannât* - جَنَّاتٌ), kao i grozdovima plodova i voća (*quṭûf* - قُطُوفٌ). Gusto obrasli vrtovi (*ğannât alfâf* - جَنَّاتُ الْأَفَاقِ) također su kur'anska metafora ljepote ekološke sredine, jer navještavaju hlad i svježinu. Dvije bašče koje se napajaju iz dva modrozeleni izvora nazivaju se *mudhâmmatân* (مُدْهَامَتَانِ). Svježoj izvorskoj vodi koja snažno izbija na površinu ispod tla u Kur'anu se daje naziv *mâ'uhâ gawr* (مَآوَاهَا غَوْرًا). Mnogi su nazivi za kišu u Kur'anu, npr. rodna kiša (*gayt* - غَيْثٌ), kiša koja natapa pljuskom (*wâbil* - وَاِبِلٌ), itd.

Rosa (*tall* - طَلٌّ) i motiv rose spominje se u vezi sa svježinom, a i svježina dolazi od vode. U suri *Bizantinci* (XXX, 48) spominje se rosna kiša ili *al-wadq* (الْوَدْقُ). Kiša uzrokuje pojavu bujnog rastinja, a iz rastinja dolazi zelenilo (*ḥaḍir* - حَضِرٌ), veli se u suri *Stoka* (VI, 99.).

Na ovom mjestu u Kur'anu se snažno ističe čovjekova razdraganost kad se nađe ispod *qinwân dâniyah* ili *grozdova nadohvat ruke* (قِنْوَانٌ دَانِيَّةٌ). Ističe se i primordijalna naviknutost čovjeka da uživa u ugodi prirodne sredine, u vrtovima groždem zasadenim (*ğannât min a'nâb* - جَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ) i u vrtovima maslina i šipka (*wa z-zaytûn wa r-rummân* - وَالزَّيْتُونُ وَالرُّمَّانُ).

Potom slijedi Božanski poziv čovjeku (VI, 99.):

انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَبَنُوهُ

Njihov plod vi pogledajte kad napupa i sasvim dozrije!

Biljke se u nekim komentarima Kur'ana nazivaju majkama životinja (*an-nabâtu ummahâtu l-haywanati* - النَّبَاتُ أُمَّهَاتُ الْحَيَوَانَاتِ). Motiv pašnjaka (*mar'â* - مَرْعَى) spominje se na dva mjesta u Kur'anu (LXXXVII, 4; LXXIX, 31.) kao Božiji dar.

4. Životinje

I životinjski svijet je raznovrsno i raskošno prisutan u Kur'anu. Poglavlja Kur'ana spominju članove životinjskog svijeta kako a) doslovno, tako i u b) mnogolikim metaforama, kako kao c) simbole, tako i kao d) fenomene Božijeg stvaranja.

Poruka Kur'ana je u svojim sadržajima dala mjesto, između ostalih, i sljedećim životinjama (حَيَوَانٌ):

بُدْنٌ - deve, أَبَابِيلٌ - jata (ptica), إِبِلٌ - krupne deve, بَعُوضَةٌ - komarac, بَغَالٌ - mazge, بَقَرَةٌ - krava, بَهِيمَةٌ الْاَنْعَامِ - životinja, بَهِيمَةٌ - domaće životinje, جَمَلٌ - zmija, جَرَادٌ - skakavci, جَمَلٌ جَمَالَةٌ - - - deve, جَوَارِحٌ - dresirane životinje, حِمَارٌ - magarac, حَمُولَةٌ - tovarne životinje, حَوْتٌ - riba/kit, دَابَّةٌ - zmija, خَيْلٌ - svinja, خَيْلٌ - konji, ذُنَبٌ - životinje, دَابَّةُ الْاَرْضِ - crvuljak, životinja, ذُبَابٌ - vuk, ذَرِيَّاتٌ - životinje koje pušu (vjetrovi?), رِجَالٌ - muhe, mušice, ذَرَّةٌ - mravuljak, رِجَالٌ - jahaće životinje, سَبْعٌ - zvijeri, لَوَاطِيءٌ - prepelica, ضَانٌ - lov(ina), ضَامِرٌ - umorne deve (jahaće), عَادِيَّاتٌ - ovca, صَفْصَعٌ - žaba, طَيْرٌ - ptica, عَجَلٌ - tele, عَادِيَّاتٌ - životinje koje jure, عَشَارٌ - deve desetnjače, عَنَكَبُوتٌ - pauk, غُرَابٌ - gavran, غَنَمٌ - stoka (sitna), فَرَاشٌ - leptiri, فَرَسٌ - životinje od kojih se dobija prostirka, فَيْلٌ - slon, قَرْدَةٌ - majmuni, قَسُورَةٌ - lavovi, قُمَّلٌ - vaši, كَلْبٌ - pas, مَعَزٌ - koza, مَرْسَلَاتٌ - odaslane životinje (meleki?), نَاقَةٌ - deva, نَحْلٌ - pčele, نَعَجَةٌ - ovca, نَمْلٌ - mravi, نُونٌ - riba, kit, هُدْهُدٌ - pupavac, هَيْمٌ - žedne deve...

U Kur'anu su istaknuti mnogoliki oblici (ne samo ekološke!) saradnje između a) životinja među sobom, b) životinja i biljaka, c) životinja i čovjeka, d) životinja i planete Zemlje, itd. Npr. sura *Pčele* (XVI, 68.) izravno ukazuje na saradnju pčela i brda, te pčela i stabala. Naime, pčele grade svoje 'nastambe' u brdima i dubovima/stablama... (انَّ تَتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ (بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ).

Na istom mjestu se ukazuje na saradnju ljudi i pčela, naime pčele 'stanuju' i u košnicama koje im ljudi podižu (وَمَا يَعْشُرُوهُنَّ)!)

U ovoj skici ni izdaleka nije moguće donijeti sve motive Kur'ana u kojima se izravno naznačava mnogovrsno susjedstvo velikog

broja životinja koje okružuju čovjeka i ljudski svijet. Štaviše, veoma je veliki broj kur'anskih kazivanja o životinjama kao nezavisnim svjetovima, svjetovima nalik ljudskom svijetu!

U suri *al-An'am*, VI, 38., izravno se kaže da 'sva živa bića, sve životinje jesu zajednice, svjetovi poput vas, ljudi!' (أَمْ أَمْتَالِكُمْ). Susret čovjeka sa životinjama znači susret među različitim i ravnopravnim svjetovima!

Dakako, u nekoliko navrata Kur'an ukazuje na životinje kao resurs i korist za čovjeka. Tako se motiv *konja izvrsnih* ili *konja plemenite rase* (الصَّافِيَّاتُ - الْأَشَّافِينَاتُ *l-ğiyâd*) spominje u suri *Şâd* (XXXVIII, 31.).

Također, u suri *Pčele* (XVI, 80.) ističe se da ljudi stanuju i u šatorima izrađenim od koža stoke (جَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ بِيُوتًا). Kad čitamo takve stavke Kur'ana potrebno je čuvati se antropocentričkih tumačenja. Već spominjani klasični komentari Kur'ana nazvali su životinje 'majkama čovjeka' (*al-hayawânâtu ummahâtu l-insâni* - الْحَيَوَانَاتُ أُمَّهَاتُ الْاِنْسَانِ).

Za ekološku inspiraciju koju čovjek crpi iz Kur'ana od velikog značaja je i to da je jedno od Božijih lijepih imena i *al-Muhîţ* (الْمُحِيطُ), *Sveobuhvatni*. Na gotovo deset mjesta u Kur'anu se kaže da je Bog Onaj koji Obuhvata, koji je *Sveobuhvatni*.

U suri *an-Nisâ* (IV, 126) kaže se da *Bog doista svaku stvar obuhvata* (وَكَانَ اللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا). Kad čovjek remeti dijelove Prirode on uznemirava samog Sveobuhvatnog! Jer Sveobuhvatni je posvuda sa svojim stvorenjima i stvaranjem. Svijest o tome je, nužno, i ekološka svijest. U potrazi za tom sviješću valja nam se vratiti Kur'anu.

Ekološki fundamentalista je poziv koji će biti najpotrebniji u XXI stoljeću.

Summary**ECOLOGICAL MESSAGES OF KUR'AN
(Introduction)****Enes Karić**

In this article, the author deals with ecologically imbued teachings of the Qur'an and discusses, in a preliminary way, the Quranic treatment of natural phenomena, the relationships among various worlds of nature and the interdependency of human beings.

The author also ponders the Quranic terms for four basic elements and comes up with the glossary of names referring to flora and fauna in the Qur'an. The water and rain phenomena are of a particular focus since they demonstrate the abundance of life's freshness on Earth.

With a great number of examples, the author illustrates the importance of ecological cooperation among numerous species and sorts of flora and fauna, as well as between the man's world and the neighboring worlds.

As the author reiterates on several occasions, the Quranic ecology is based on the Quranic principle that all living creatures are nothing more than God's signs, (*ayatullah*), while God equals environment (*al-muhit*)! Therefore, who disturbs the environment, disturbs God.

موجز**الوصايا البيئية في القرآن الكريم****أنس كاريتش**

يشغل الكاتب في هذا المقال بالوصايا البيئية في القرآن الكريم، ويناقض بأسلوب تمهيدية معالجة القرآن الكريم للظواهر الطبيعية ومسألة التعاون بين عوالم الطبيعة واعتماد الكائنات الحية بعضها على بعض.

ويناقش الكاتب التسميات القرآنية للعناصر البدائية الأربعة. ويذكر عددا كبيرا من الأسماء المذكورة في القرآن الكريم من عالم النبات والحيوان. ويركز بشكل خاص على ظاهرة الماء والغيث، باعتبارها صورة متميز تدل على نعمة بعث الحياة في كوكب الأرض.

وتشدد الكاتب في عدد كبير من الأمثلة على أهمية التعاون البيئي بين الأصناف والأنواع التي لا تكاد تحصى في عالمي النبات والحيوان. وكذلك التعاون بين عالم الإنسان والعوالم المجاورة.

ويستنتج الكاتب في أكثر من موضع بأن علم البيئة في القرآن الكريم يقوم على مبدأ قرآني مفاده أن المخلوقات جميعها آيات إلهية. والله سبحانه وتعالى محيط بكل المخلوقات، فمن يتعدى على مخلوقاته فإنما يتعدى على الله عز وجل.